

TEVFİK FİKRET VE AHMET HAŞİM'İN ŞİİRLERİNDE ÜTOPYA

*M. Fatih KANTER**

ÖZET

Ütopya, bireyin reel olandan hayali olana sığınma arzusundan kaynaklanır. Dünya ile sınırlanan insan zaman zaman bu sınırları aşmak ister. Özellikle yaşamın tekdüze sınırlarını zorlayan sanatkarlar reel dünyadan kaçış yolunu seçerler. Dünya edebiyatında ütopya ya da ütopyik mekân olarak anlatılarda yer alan hayali mekânlar Türk edebiyatında da birçok sanatkarın sığınağı olur.

Ütopyik mekânlar, Servet-i Fünûn dönemi şairlerinden Tevfik Fikret'in ve Fecr-i Ati dönemi şairlerinden Ahmet Haşim'in şiirlerine kaynaklık eder. Fikret'te ve Haşim'de realiteden kaçış olarak görülen ütopyik mekânlar, özellikle Ömr-i Muhayyel ve O Belde gibi belirli şiirlerde somutlaştırılır. Fikret'in ve Haşim'in diğer şiirlerinde de "kaçış" merkezli bir hayali mekân arayışına rastlamak mümkündür. Bu çalışmada Tevfik Fikret ve Ahmet Haşim'in şiirlerindeki ütopya, kaçış izleği ve hayale sığınma arzusundan hareketle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Ahmet Haşim, Ütopya, Kaçış, Realite, olan, olması gereken

UTOPIA IN THE POEMS OF TEVFİK FİKRET AND AHMET HAŞİM

ABSTRACT

Utopia results from individual's desire to shelter from real to imaginary. Betimes, individual restricted with the world wants to cross these limits. Artists who especially force prosaic borders of life choose to escape from real world. Imaginary spaces that take part as utopia or utopic settings in the world literature also become the refuge of many artists of Turkish literature.

Utopic spaces source the poems of Tevfik Fikret, a Servet-i Fünûn poet, and Ahmet Haşim, a Fecr-i Ati poet. These utopic spaces leading way to escape from reality are concretized in poems like Ömr-i Muhayyel and O Belde. It is also possible to encounter with imaginary spaces based on "escaping" in the other poems of Fikret and Haşim. In this study, the utopia is discussed in the context of escaping theme and desire to shelter into imaginary.

Key Words: Tevfik Fikret, Ahmet Haşim, Utopia, Escaping, Reality, Ex Post, Tone

* Yrd. Doç. Dr., Ardahan Ü. İnsani Bil.ve Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl.. El-mek: f_kanter@mynet.com

Giriş

Olan ve olması gereken arasındaki boşlukta salınan birey, fiziksel anlamda yaşadığı sınırları aşamamanın bunalımı içerisinde. Yaşamın kaba realitesi içerisinde kendini ve kendi dışındaki yaşamı sorgulayan her birey bu bunalımı yaşar. Bunalım anındaki her bireyin vereceği olağan tepki ise kaçış psikolojisi içerisine girmektir. Kaçış, bireyin olağandışı, alışılmadık, içinden çıkamadığı, bunaldığı özetle iç ya da dış etkenlerden kaynaklı bir durumdur.

Hartmann'ın Varlıklar arasındaki ontolojik mesafe ilkesine göre "Real dünya" ile "ideal dünya" arasındaki boşluğu kapayan varlık "insan" dır. (Bozkurt 2003) Gerçek dünya olan, ideal dünya ise olması gerektir. Olan ile olması gereken arasındaki boşluğu kaplayan birey, real dünyanın çirkinlikleri ve kötülükleri karşısında sıkıştığı fiziksel alandan kurtulmayı ister. İşte bu durum, bireyi fiziksel olarak aşmadığı mesafeyi ruhsal olarak aşmaya iter. Fiziksel olarak yaşadığı zaman ve mekânı terk edemeyen birey muhayyel bir zaman ve mekân kurgusu oluşturur ki buna ütopya adı verilir.

Ütopya ya da hayali mekân algısı zihinsel bir tasarım olarak her bireyde olabilmekle birlikte sanatkar ruhlarda daha belirgin bir biçimde açığa çıkar. "Edebî tür olarak dünya edebiyatında 1516'da Thomas More'un eseri Utopia'nın yazılmasıyla yaygınlık kazanmaya başlayan ütopya, zamanla bu esere ad olmaktan çıkarak, bir edebî türün genel adı durumuna gelir." (Urgan 1984: 85) Gerek dünya edebiyatlarında gerekse Türk edebiyatında ütopya bir kurgu halinde sanatkarların eserlerinde önemli yer tutmaya başlar. "Türk edebiyatında köklü bir ütopya geleneğinden söz edilemez. Türk edebiyatında ancak batı etkisinde yenileşmeye başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ütopya özelliği taşıyan eserlere rastlanmaya başlanır. Tam bir ütopya özelliği taşımayan, daha çok siyasî öngörüler çerçevesinde şekillenen ön-ütopya ürünleri olarak değerlendirilebileceğimiz bu az sayıdaki eseri 20. yüzyılda ütopya özelliği daha belirgin olan ve gittikçe sayısı artan eserler takip eder." (Küçükkoşkun 2006: 38)

Türk edebiyatının farklı dönemlerde eserler veren iki şairi Tevfik Fikret ve Ahmet Haşim'in şiirlerinde de ütopya ve ütopyik mekân unsurları bulunmaktadır. Servet-i Fünûn dönemi şairlerinden olan Tevfik Fikret ve Fecr-i Ati Dönemi şairi Ahmet Haşim'in muhayyel olanı arzulamaları aslında hem yetiştikleri devrin hem de sanatkar ruhlarının yansıması olarak eserlerinde yer bulur.

Olan'dan Olması Gereken'e: Fikret ve Haşim'de Ütopya

Her sanatkar mükemmel olanın ya da olması gerekenin peşindedir. Şairlerin eserlerindeki mükemmeliyetçilik arzusu da bundan ileri gelir. Yaşam zıtlıklar üzerine kurulu, iyinin yanında her zaman kötünün, çirkinin de var olduğu bir alandır. Bu alanın içerisinde fiziksel olarak mücadele etmek bireysel anlamda insanı bunalımlı bir ruh haline soktuğu andan itibaren bir kaçış süreci başlar. İstibdat dönemi ve içe kapanık bir mizacın mayasıyla yoğrulmuş Tevfik Fikret'te sürekli bir kaçış serüveni oluşturur. Bu kaçış kendinden, insanlardan, kötülüklerden, çirkinliklerdendir. "Fikret'i realiteden kopararak, ona yaşadığı hayatı çirkin gösteren âmiller arasında, çocukluğundan beri mütemayil olduğu hülya zevkini de zikretmek lâzımdır." (Kaplan 1993: 101) Gerçekliğin sınırlarını aşma arzusu bireyin içinde varolan zaman zaman alevlenen bir duygu-durum olarak görülür. Bu duygu-durum, Fikret'in şiirlerinde bir öte özlemi, muhayyel mutluluk mekânları biçiminde estetize edilir. Rûbab-ı Şikeste'nin hemen başında yer alan Süha ve Pervin şiirinde hayal ve hakikat çatışması etrafında, reel olandan hayali olana kaçış arzusunu kendi değerlerini yüklediği Süha ile kişiselleştirir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

“Müstağrak, esîrî bir tabiat... açık sarı, uzun, târümâr saçlarının dağılıp örttüğü beyaz alnında dâimî bir çîn-i infial ile ağlar gibi bakan mai gözlerini dalların arasından karlı bir şahika gibi görünen bulut parçasına dikmiş... Devam ile:

- Uzak değil, şu küçük zirve-i sefide kadar,
Şu parlayan tepecik yok mu?...Âh, bir sarsar,
‘Anîf-i sadme-i gûlânesiyle bir kuvvet,
Dururken öyle, habersizce, sanki bî-hareket
Alıp götürse bizi...”

Yaşamı yeryüzü ile sınırlanmış bireyin içsel anlamdaki isyanı yeryüzünün dışında olabilmek arzusundan kaynaklanır. “Süha, gözünü ayırmadığı bu “zirve-i sefide” çıkmayı, daha doğrusu götürülmeyi arzularken aslında, dünyadan ve onun bedensel varlığı önceleyen ilişkilerinden de kaçmak istemektedir.” (Korkmaz 2004: 128) İşte bu kaçış onu fiziksel olan değil muhayyel olan bir mekâna yönlendirir ki bu mekân şiirin devamında tasvir edilir.

“Ne isterim meselâ: Bî-hudûd bir meşcer,
Fakat ağaçları hep ser-şikeste, hep uryân;
İçinde bir derecik, bir şelale-i giryân;
Yosunlarında, uçan kuşlarında, herşeyde
Takattur etmeli, âvâre, mest ü lerezde
Bir ibtikâ-yihazânîsi aşk-ı sehârin...”

Fikret’in, Süha’ya muhayyel olarak kurguladığı dünyası ağaçlıklarla kaplı, dereler, şelaleler olan bir tabiat tasvirinden oluşur. “Fikret’te hayal şiirleri çok defa şairin içinde mesut olacağı bir mekân, güzel bir tabiat manzarası olarak gözüktür. Bunları (...) tabiat şiirlerinden ayıran taraf, reel değil, muhayyel olmalarıdır.” (Kaplan 1993: 114) Bu hayal onun aslında doğallığına, bozulmamışlığına, insan eli tarafından kirletilmemiş olana yönelmesinin bir işareti olarak nitelendirilebilir. Şair, Süha’nın mutluluk özlemini, doğanın saflığı içerisinde duyguların da saf olacağı teziyle bütünsel bir biçimde ortaya koyar.

Süha’nın isteklerinin benzer bir görünümü Ne İsterim adlı şiirinde de muhayyel bir mekân tasviri biçiminde yansıtılır:

“Mâi bir göl, yanında bir meşcer;
Meşcerinsîne-i sükûnunda
Müntesiriltimâ-ı sâf-ı kamer;
Sonra bir çokmenâzır-ı hoş-ter,
Hilkatin subh-ı pür-füsûnunda
Hâke revnak veren güzellikler:
(...)”

Reel dünyanın bunalımlarından kaçan bireyin sığınak olarak kendine doğal ortamları seçmesi saflığı ve sakinliği arama eğiliminden kaynaklanır. Süha ve Pervin şiirinde olduğu gibi olan’ın bunaltıcılığından kaçan birey, bozulmamış olan doğaya yönelir. Dinginliğin imgesel yansımaları olan bir göl, huzuru çağrıştıran ağaçlar, ay ışığı altındaki güzellikler...Tüm bunlar

bireyin insan kalabalığından uzak, el değmemiş bir doğa tasvirine olan kaçış temayülünü yansıtmaktadır.

Zamanın ve mekânın sınırlarını aşarak kendine yeni bir dünya kurma isteği Tevfik Fikret'in Ömr-i Muhayyel adlı şiirinde hayatiyet kazanır. Yaşam bireysel anlamda zamanın ve mekânın birlikte tüketilmesinden oluşur ki kendi yaşam çizgisinde ilerleyen birey, varlık alanı dışına çıkma arzusu duyabilir. Olanın ve mümkünün kıldığı yaşam dâhilinde kendine yer edinemeyen, edindiği yerden rahatsız olan bireyler fiziksel alanı aşma arzusuyla “ötelere çağrısına” (Korkmaz 2004: 126) kulak verirler. Tevfik Fikret, Ömr-i Muhayyel adlı şiirinde ötelere çağrısına kulak vererek kendi hayalindeki yaşamın özelliklerini ütopyik bir mekân kurgusu içerisine yerleştirir.

“Bir Ömr-i muhayyel... Hani gülbinler içinde
Bir kuşçağızın ömr-i baharisi kadar hoş;
Göllerde, o safiyet-i vecd-âver içinde
Bir dalgacığın ömrü kadar zail ü muğfel
Bir Ömr-i muhayyel...”

Hayal edilen mekân, bireyin huzursuzluktan kaçarak huzura sığınma isteğinin eseridir. Ömr-i Muhayyel şiirinde de güller içerisinde yaşayan bir kuşun ömrü ve göller içerisindeki bir dalganın mutluluğu gibi coşkulu ve hoş bir yaşam arzulanır. Fikret adeta tabiatın verdiği huzurla hayal ettiği mekânı birleştirir. Huzura erme arzusu şiirin ilerleyen kısmında üçüncü şahıs ya da sevgili imgesiyle bütünleştirilir. Fikret'in hayali mekânı yalnız başınalıktan sakınılan; ama sevdiği ile baş başa kaldığı andan itibaren huzurla dolacak bir tahayyüldür;

“Yalnız ikimiz,bir de o:Ma'bûde-i şî'rim;
Yalnız ikimiz,bir de onun zıll-ı cenâhı;
Hâkîlere bahş eyleyerek hâk-i siyâhı
Düşünde beyaz bir bulutun göklere âzim.
Her sahn-ı hakîkattenuzak,herkese meçhul;
Bir safvet-i masûmeninâgûş-ı terinde,
Bir leyle-i aşkın müteennî seherinde
Yalnız ikimiz sayd-ı hayâlât ile meşgul.”

“Yalnız ikimiz” ibaresi ile toplumdan soyutlanan ve kendisini sevdiği insanla birlikte gerçeğe ait dünyadan kopararak hayal âlemlerine taşınma arzusunu içinde barındıran bir insan profili oluşturulur. Bu arzu, toprağa bağlı insanın reel yaşamının aksine Süha ve Pervin şiirinde de görülen göksel imgelerle perçinlenir. Beyaz bir bulutun üstünde, gökyüzünde her türlü gerçeklikten uzak olmak düşüncesi huzursuzluk içerisinde huzur arayan bireyi işaret eder. Şiirin belki de en ilginç imgesi “sayd-ı hayâlât” sözleridir. *Hayâl avcılığı*, hem şiirin hem de genel anlamda Fikret'teki ütopyik kurgunun imgesel açılımına göndermede bulunur. Yeryüzü birey için bağlılığın, fiziksel anlamda kendini aşamamanın simgesidir. Oysa gökyüzü özgürlüğün ve bağımsızlığın temsilcisi konumundadır. Fikret yeryüzünden azade bir biçimde gökyüzünde sevgilisiyle birlikte hayâl avcılığına çıkarken bunun bilincindedir. . Bu durum ise “eylemsiz bir istenç” (Korkmaz 2004:129) olmaktan öteye geçmez. Zira “kanatsızlık durumunu farkediş, ötelere çağrısına uçmak isteyen insanın en büyük trajikidir. Oysa mavi gökyüzü, bırakılmışlığını duyumsayan insanın başı üzerinde yalıtık ve sınırlı bir dünyaya inat büyümeye devam etmekte ve onu kuşatıldığı gerçekten kurtaracak ötelere çağırılmaktadır.”(Korkmaz 2004:129)İmgenin dağılıp genişleyen alt katmanında

Turkish Studies

zaten göksel olan ile yeryüzüne ait olan arasındaki çatışma sezdirilir. Şiirin bütününde tıpkı Süha ve Pervin şiirinde olduğu gibi hayâl ve ütöpik kurgu ile göksel olanla bağlantı kurulur.

Tevfik Fikret, Bir An-ı Huzur şiirinde ise yine kurguladığı bir hayali mekân içerisinde huzuru aramaktadır. Huzur aradığı mekân bu kez bir köy imgesiyle bütünleşmesine karşın buradaki köy genel coğrafi tanımlamanın dışında kalır;

“Seyreliyorum çeşm-i hayâlimle uzaktan
Bir külbe-i mes’ud;
Üstündeki fersude, herem-dîde ocaktan
Yükselmede bir ince duman, mâil ü memdûd.
(...)
Bir köy bu sükûnetle ezilmiş gibi gâib,
Her yer bu sükûnetle hem-ârâmiş-i cennet...

Ben sürmedeyim şimdi hayâlimle bu köyde
Bir köylü hayatı”

Şiirde sığınılan mekân sakin ama köhne bir yer olarak tasavvur edilir. Köy yaşamına özgü olan sakinlik, Fikret’in gerçek anlamda bir köyde yaşama arzusundan kaynaklanmaz. Köy imgesi şiirin bütününe yayılan fakat bir ütöpik mekân olarak şairin zihninde huzurun ve sakinliğin anlam kazandığı bir yer olur. Zira, “hem-ârâmiş-i cennet” ibaresi ile cennet sakinliğini arzular. Oysa Northrop Frye’in dediği gibi: “Cennet Tanrının yarattığı bir bahçedir. İnsan eliyle yapılmamıştır.” (Frye, 1971 518) Hayal edilen mekân içerisine zihinsel anlamda kendini yerleştiren Fikret, bir köylü hayatı yaşadığını farz eder ki bu durum da aslında olanın dışındaki bir gerçeklik olarak ütöpiktir.

Tevfik Fikret, köy ve köylü yaşamı ile aynı paraleldeki ütopya düşüncesini “Yeşil Yurt” şiirinde de işler. Aynı imgelem düzlemi üzerinden sözcükleri seçen şair, köy yaşamı ile sakinlik ve doğallığı bir arada buluşturan bir ütöpik mekân kurgusunu tablolştırır:

“Bahara benzetilir bir yeşil saadettir
Gülümseyen ovanın, vech-i pür-gubârında;
Köyün, uyur gibi, müstağrak-ı sükûnetdir
Bütün hayatı ufak bir çayın kenârında.”

Hayatın dinamik akışı içerisinde zamanı durduramayan ve fiziksel sınırların dışına çıkamayan bireyin sığınağı sakin ve dingin bir tabiat parçası olur. “Yeşil saadet” imgesi ile şair, yeni bir yaşamın kapısını aralayan hayallerini imler. Yeşil renk baharın gelişi ve doğanın canlanması olarak düşünülürse ardından gelen saadet sözcüğü doğanın kucağına atılan/kaçan bireyin durumunu yansıtır. Fikret’in kaçış psikoza ile birlikte şiirlerine yansıyan genel eğilim ütopyayı doğanın dinginliği ve sakinliği ile buluşturur. Dolayısıyla Fikret’in zihninde kurguladığı ütöpik mekân genellikle bir doğa parçası olur. Bu nedenle de gerçek ile ütopyayı birleştirme düşüncesinin meydana getirdiği “Aşyan-ı Dil” hem şiirinin hem de yaşamının önemli bir parçasını oluşturur.

“Bir itina-yı aşk ile, bir zek-i şi’r ile
Yaptımdı kendi kendime bir lâne-i huzur;
Ezhar-ı hâtırat ile, pür-şemme-i visâl,
Âmâl-i zindegî, o müzehhebtuyûr-ı nûr,
Etmişti hep o lânedede teşkil-i aile.”

Ruhsal anlamdaki kaçışını hayaller âlemi sayesinde gerçekleştiren Fikret, fiziksel anlamdaki kaçışını Âşîyan ile gerçekleştirir. “*Fikret çocukluğundan beri çamlar içinde güzel bir köşk olarak tahayyül ettiği saadet ülkesini 1905 yılında Âşîyan’ı inşa ettirmek suretiyle gerçekleştirir.*” (Kaplan 1993: 117) Ruhsal anlamdaki kaçışını Âşîyan ile cisimleştiren şairin ütöpik mekânı, bir anlamda ütöpik olmaktan çıkarak realiteye dönüşür.

Âşîyan-ı Dil şiirindeki imgeler daha çok mutluluk kavramı etrafında şekillenir. Huzur yuvası ibaresi altında gerçekleşen bu durum şiirin sonunda hayal kırıklığıyla bozulur:

“Bir gün o kuşlar uçtu, o ezhârî eyledi
Bir dest-i nazenindeki yelpaâzetârümar...
Artık sükûnu yok dil-i sevdâ-nişânımın!”

Gerçek dünyada yaşanan bu hayal kırıklığı, şairin hayali dünyasındaki huzuru ve sakinliği de etkiler. Olması gereken yeri hayal eden bir şairin daldığı tatlı hayaller dünyası reel olanın müdahalesiyle bozulur. Muhayyel bir mekânın zihinsel tasarımı ile yaşanan dünyadaki durumun çelişik durumu ise bireyin trajijidir.

Servet-i Fünûn edebiyatının temel izleklerinin bir yansıması olan kaçış izleğinin arka planındaki Ütopya olgusu, sonraki dönemlerde de etkisini devam ettirir. Fecr-i Ati döneminde eserler veren Servet-i Fünûn şiirinden etkilenen Ahmet Haşim’de de ütopya olgusuna rastlanır.

Haşim’in şiiri algılayış biçimi ve şiir tanımı aslında onun tüm şiirlerinde reel olanın dışına çıkma, olanın ötesindeki duyuş ve sezîşin yansımasıdır. “*Piyale şairinin hemen bütün eserlerine, varlığı ancak tahlil yoluyla sezilebilen, ulaşılmaz bir “başka âlem” fikri hâkimdir, denebilir.*” (Kaplan 1998: 141) Haşim bu başka âlem fikrini tüm eserlerine yansıtmakla beraber onun ütöpik olarak “*O Belde*” ve “*Yollar*” şiirlerinde daha cisimleşmiş ve sınırları çizilmiş bir ütopyası olduğu görülür.

O Belde, ütopyanın kurallarına uygun biçimde şairin zihninde kurgulanan, varlığın fiziksel anlamda erişemeyeceği ruhsal bir kaçış sığınağının şiiridir. O Belde’nin kurgulanış biçiminde dikkat çeken nokta olan ve olması gerekenin ya da idealize edilen ütopyanın bir arada sunumudur. Bir sevgili tasviri ile başlayan şiir *olanın* ve *şimdinin* bunaltıcı havası ile devam eder:

“Ne sen,
Ne ben,
Ne de hüsnünde toplanan bu mesâ,
Ne de âlâm-i fikre bir mersâ
Olan bu mâi deniz,
Melâli anlamayan nesle âşînâ değiliz.
Sana yalnız bir ince tâze kadın

Turkish Studies

Bana yalnızca eski bir budala
 Diyen bugünkü beşer,
 Bu sefil iştiâ, bu kirli nazar,
 Bulamaz sende, bende bir ma'nâ,
 Ne bu akşamda bir gam-ı nermîn
 Ne de durgun denizde bir muğber
 Lerze-î istitâr ü istiğnâ.”

Yaşadığı mekânda “kirli nazar”lara maruz kalan birey, “melali anlamayan nesle” karşı fiziksel bir tavır sergileyememenin çaresizliğiyle düşünsel bir refleks geliştirir. Bu refleks, yaşadığı ortamı zihninde reddederek ütopyik bir mekân tasavvuru ve tahayyülünü oluşturur. Haşim, mekânı yalnızca üzerinde yaşanılan bir yer olarak değil, birlikte yaşadığı insanlarla bir bütün olarak algılar ve eleştirir. “Derin bir zamandan yakınma duygulanımı içindeki şair, üzüntüyü anlamayan nesli ve bugünkü beşeri benimseyemez.” (Öztürk 2010: 5) Devrin anlayış biçimini ve algısını realite olarak düşünen birey, sıkıştığı bu realitenin dışına kaçmayı arzulayacaktır.

Sığınılan bu mekânın Haşim’in zihninin el değmemiş bir köşesinde oluşu, ütopyanın sıradan bir tahayyül olmadığı gerçeğine de göndermede bulunur.

“Mâi bir akşam
 Eder üstünde dâimâ ârâm;
 Eteklerinde deniz
 Döker ervâha bir sükûn-ı menâm.
 Kadınlar orda güzel, ince, sâf, leylîdir,
 Hepsinin gözlerinde hüznün var
 Hepsi hemşiredir veyâhud yâr.”

Tahayyül edilen mekânın Fikret’in şiirlerinde olduğu gibi sakinlik ile tasviri dikkat çekmektedir. Ütopik mekânların ortak özelliği olarak görülen bu sakin ve huzur verici ortamın yanı sıra yine tabiat unsurlarının seçilmesi de Fikret’in şiirlerinde olduğu gibi doğallığın ve el değmemişliğin sembolü olarak açılabilir. Mai sıfatının doğal olarak tamladığı gökyüzü ve deniz, özgürlüğün ve huzurun sembolü olarak ruhlara sükûn verir biçimde tahayyül edilir. Suyun bireyi düşlere yönlendirici özelliği Gaston Bachelard’ın Su ve Düşler adlı çalışmasında “melankolikleştirici unsur” (Bachelard 2006: 106) biçiminde aktarılır.

Ütopik olarak kurgulanan O Belde’de Haşim, kadınları özellikle belirli kalıplar içerisinde ele alır. “Güzel, ince, saf ve leylî”olan tüm kadınların hepsinin kızkardeş ve sevgili olmaları dikkat çekicidir. Zira Haşim’in şiirlerinde sıkça yer alan anne imgesi onun ütopyik dünyasında kendine yer bulamaz. Bu aslında onun yaşadığı an ile aynı zaman diliminde tahayyül ettiği mekânın örtüşmesinden ileri gelir. Yaşanılan an içerisinde yanında bulunan kişi sevgilidir ve Haşim sevgili imgesiyle birlikte tahayyül ettiği beldeyi bütünleştirme arzusu duyumsar:

“O belde
 Hangi bir kıt'a-yı muhayyelde?
 Hangi bir nehr-i dûr ile mahdûd?”

Turkish Studies

Bir yalan yer midir veya mevcûd
 Fakat bulunmayacak bir melâz-i hulyâ mı?
 Bilmem... Yalnız
 Bildiğim, sen ve ben ve mâi deniz
 Ve bu akşam ki eyliyor tehzîz
 Bende evtâr-ı hüzn ü ilhâmı.”

Bireysel anlamda kendini bir sıkışmışlık ve huzursuzluk içerisinde hisseden Haşim, fiziksel çirkinliğinin de etkisiyle sürekli hayal dünyasına sığınma ihtiyacı hisseder. İç dünya ile dış dünya arasında bir iç huzursuzluk yaşayan Haşim, kendinden hareketle çevresinden de nefret eder ve kaçır hale gelir. Bu nedenle gerçeğin kaba görüntüsünün daha net çizgilerle belirgin olduğu gündüzler yerine akşamı ve karanlığı sever. Bunun yansıması olarak da gerçekliğin dışına hayaller dünyasına yönelir. Fakat hayaller ile gerçekler arasındaki çatışma, bireyin fiziksel durumunu trajik bir biçimde belirler. Haşim, O Belde şiirinde bu trajediyi;

“Uzak
 Ve mâi gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak
 Bu nefy ü hicre, müebbed bu yerde mahkûmuz...”

dizeleriyle dile getirir. Birey, yaşamın kendisi için sınırladığı çizgiler dâhilinde varlığını devam ettirebilir. Bunun farkında olan şair, yaşanan zamanın ve mekânın içerisinde sürgün ve ayrılık mahkûmu olduğunu belirtir. Fiziksel anlamda kendini kuşatılmış hisseden bireyin trajik durumu hayal edilenin olanaksızlığının fark edilmesini sağlar. Fark ediş, bireyin statikleşmiş yaşamı içerisindeki sorgulama noktasında varlığını anlamlandırmak ya da buradlığını sorgulamak anlamını içermektedir. Dolayısıyla Haşim’in şiirlerindeki fark ediş aslında fiziksel çirkinliklerle dolu olduğuna inandığı dünya ile bireysel dünyası arasındaki paralelliğin bir yansıması olarak okunabilir.

Fiziksel varlık alanını ancak hayalleriyle ve zihninde oluşturduğu kurgusal bir dünya ile aşabilecek olan şair, kendisini fiziksel alandan itibari alana götürecektir imgeyi “Yollar” şiirinde ele alır. Gerçek olandan hayale gitmenin aracı konumunda olan yollar, bireysel umutsuzluğun umuda doğru yönelmesinde önemli bir rol üstlenir:

“Yollar
 Ki gider kimsesiz, tehî, ebedî,
 Yollar
 Hep birer hatt-ı pür sükût oldu
 Akşamın sine-i gubârında.
 Onlar
 Hangi bir belde-i hayâl gider,
 Böyle sessiz ve kimsesiz şimdi?”

Realitenin dışına “belde-i hayâl”e doğru giden yollar, imgesel anlamda uzaklaşma ve kaçır kavramlarını da bünyesinde barındırır. Yol, bulunulan yerden başka bir yere uzanan, varlığını

Turkish Studies

hareket etme prensibi uyarınca merkezden çevreye doğru genişlemeyi sağlayan bir konumdadır. Sözcüğün alt katmanında içsel olanı dışa doğru yönlendirecek olan yollar, Haşim'in şiirinde dıştan içe ters bir yönelme ve çağrışım değeri ile karşılır. Haşim'in fiziksel anlamdaki gerçeklikten kaçışı ruhsal ve içsel olana doğru ve yollar sayesinde olacaktır. Yollar şiirinde de yine ütöpik şiirlerin geneline yansıyan "sükût ve sessizlik" sözcükleri dikkati çeker:

"Büyük denizlere benzer eteklerinde **sükût**,
Sükût-ı namütenâhi, sükût-ı namahdût,
Sükût-ı afv-ı emel...

Bir el
 Derîçelerde bir altın ziya yakıp indi,
 Aktı **âb-ı sükûta** yıldızlar
 Bütün sular zehebî lerzelerle işlendi."

Bireyin dış dünyadaki gürültüden ve kaostan kaçma arzusunun neticesi olarak hayal edilen belde/ütopya sükût içerisinde olmalıdır. Sonsuz ve sınırsız bir sükût arzusu bedensel anlamda durgunluk değil ruhsal bir dinginlik arayışından ileri gelir.

Şiirin geneline yayılan bir diğer imgesel açılım, yine Haşim'in bilinen bir özelliği olan akşam ve gece ile ilgili kavramların kullanımınıdır. Şiirin hemen başındaki;

"Bir lamba hüznîyle
 Kısıldı altın ufuklarda akşamın güneşi;
 Söndü göllerde aks-i girye-veşi
 Gecenin âvdet-i sükûniyle"

ibareleri gündüz ve gece arasındaki diyalektiğin bireydeki ruhsal yansımaya göndermede bulunur. "Umumi olarak Haşim'de her şey, realiteyi silmek, eritmek, yumuşatmak gayesiyle ilgilidir." (Kaplan 1998: 143) Dolayısıyla karanlığın çöküşüyle yollar da fiziksel anlamda belirginliğini yitirerek gerçekten kurguya doğru bir biçimde tasavvur edilir. Belirli olandan belirsiz olana doğru uzanan yollara yüklenen imge, şiirin tümüne yayılır.

Ahmet Haşim'in ütöpik mekana yönelmesi ve kaçış arzusu bazı şiirlerinde ise farklı imgelemlerle kurulur. Bir Günün Sonunda Arzu şiirinde bu imgelemi görmek mümkündür. Tıpkı Yollar şiirinde olduğu gibi gündüzün realitesinden gecenin karanlığına ve belirsizliğine doğru yönelen şairin arzusu dikkat çekicidir:

"Akşam, yine akşam, yine akşam,
 Bir sırma kemerdir suya baksam
 Akşam, yine akşam, yine akşam,
 Göllerde bu dem bir kamış olsam"

Sınırlandırılmış bir yaşamın sınırlarını zorlayan Haşim, renklerin, ışıkların, kozmik olayların ve nihayetinde şiirin sınırsız akışı içerisinde başka alemlere, başka şekillere karışmanın dayanılmaz arzusunun duyar. Zamanın ve mekânın sabitlenmesiyle akşam vakti göllerde bir kamış ile eşdeğer olma arzusu Haşim'in 'varolan durum'dan rahatsızlığına işaret etmektedir.

Turkish Studies

Çıkarım

Şairler, bireysel sıkıntılarını toplumun diğer bireylerinden farklı olarak duyumsarlar. Sözün büyüğü dünyası içerisinde fiziksel sınırları zorlayan şairlerin kaba realite içerisinde kendilerine yer edinmeleri bu nedenle güçtür. Dönem itibariyle farklı yıllarda yaşayan fakat belirli şiir görüşleriyle birbirlerine benzeyen Tevfik Fikret ve Ahmet Haşim, şiirlerinin bir kısmında *olan* ve *olması gereken* arasındaki çizgide kendilerine Ütopya/düşümler oluşturmuşlardır. Oluşturdukları ütopyik mekanlar, her iki şairin ruh hali ve mizaçlarının birer yansıması olarak da düşünülebilir. Fikret'in de Haşim'in de realiteden kaçarak hayaller âlemine sığınma arzuları şiirlerinin neredeyse bütününe yansır. Fakat özellikle belirli şiirlerinde bu kaçış arzusu ütopyik bir mekan olarak tahayyül edilir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Haşim -Bütün Şiirleri-** (1999), (Hazırlayanlar İnci Enginün- Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul
- BACHELARD, Gaston (2006), **Su ve Düşler**, (Çev. Olcay Kunal),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- BOZKURT, Nejat (2003) **20. Yüzyıl Düşünce Akımları**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul
- ÇOBAN, Ahmet (2004), **Göller ve Çöller Şairi Ahmet Haşim**, Akçağ Yayınları, Ankara
- FRYE, Northrop (1971) “Edebiyatta Ütopya Türleri”, (Çev. Akşit Göktürk), **Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı II**, nr. 234, Mart 1971, s. 518),
- KAPLAN, Mehmet (1993), **Tevfik Fikret**, Dergah Yayınları, İstanbul
- KAPLAN, Mehmet (1998), **Şiir Tahlilleri 1**, Dergah Yayınları, İstanbul
- KORKMAZ, Ramazan (2004), **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara
- KÜÇÜKCOŞKUN, Yasemin (2006), **1980-2005 Dönemi Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta
- ÖZTÜRK, Nurettin (2010), Ahmet Haşim'in İmge ve Ütopya Dünyası, **Akademik Tarih**, www.akademiktarih.com
- Rübâb-ı Şikeste** (2005), Tevfik Fikret, (Hazırlayanlar Dr. Abdulah Uçman, Dr. Hasan Akay), Çağrı Yayınları, İstanbul
- URGAN, Mina (1984) **Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More**, Adam Yayıncılık, İstanbul